

6. Кузмина Н.В. Формирование педагогических способностей / Н.В. Кузмина. – Л. : ЛГУ, 1969. – С. 4–12.
7. Лук А.Н. Проблемы научного творчества / А.Н. Лук // Академия наук СССР. Сер.: Наука и технический прогресс. – М. : Наука, 1978. – 130 с.
8. Мелик-Пашаев А.А. Педагогика искусства и творческие способности / А.А. Мелик-Пашаев. – М. : Знание, 1980. – С. 4–8.
9. Молчанюк О.В. Проектування засобів оптимізації процесу навчання з природничих дисциплін у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О.В. Молчанюк. – Х., 2005. – 188 с.
10. Моляко В.А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления / В.А. Моляко // Вопросы психологии, 2000. – № 5. – С. 136–141.
11. Олах А. Творческий потенциал и личностные переменные / А. Олах. – М. : ИПИОН АН СССР. – 1984. – 20 с.
12. Паламарчук В. Від творчої особистості до нових технологій навчання / В. Паламарчук, С. Рудаківська // Рідна школа. – 1998. – № 2. – С. 52–62.
13. Пипп В. Свет твоего поведения / В. Пипп // Учительская газета. – 1984. – 27 ноября.
14. Поташник М.М. Как развивать педагогическое творчество / М.М. Поташник. – М. : Педагогика, 1987. – С. 12–14.
15. Сеница И.Е. Педагогический такт и мастерство учителя : пер. с укр. / И.Е. Сеница. – М. : Педагогика, 1883. – С. 83.
16. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю: избр. произведения : в 5 т. / В.А. Сухомлинский. – К., 1979. – Т. 2. – С. 447–698.
17. Творчество и педагогика : матер. Всесоюзной науч.-практ. конф. – М., 1988. – С. 36–38.

ПРИХОДЧЕНКО К.І.

БАГАТОВИМІРНІСТЬ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН НОВОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ВИХОВНИХ ВПЛИВІВ НА ОСОБИСТІТЬ

Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати та розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Зупинка цього процесу – катастрофа для суспільства, внаслідок якої людина не змогла б піднятися до рівня особистості. Ще Я. Коменський зауважував, що зневага до виховання є кроком до загибелі людей, сімей, держав і всього світу. Тому виховання з погляду суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти. Завдяки йому людство забезпечує свою безсмертність у соціальному розвитку.

Виховання дітей шкільного віку здійснюють у процесі навчання й виховної роботи в освітньому закладі та за його межами. Воно є цілісним процесом,

у якому органічно поєднані змістова (сукупність виховних цілей) та процесуальна (самокерований процес педагогічної взаємодії викладача і того, хто навчає, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності та самовиховання) сторони.

Мета статті – розкрити індивідуальні потреби особистості та суспільні вимоги, розглянути зміни в світовому та європейському просторі, розмежувати цінності певних структур та угруповань.

Багато науковців зверталися до вивчення обставин, що впливають на рівень вихованості особистості. Л. Зюбін звертався до часових характеристик соціуму в цілому [1], П. Ігнатенко, Л. Крицька серед великої кількості чинників виділяють громадянське виховання [2; 3], В. Іова розглядає формування правової культури особистості [4]. Цікавили вчених і проблеми виховання на засадах духовності [5; 6], управління й самоуправління.

Виховання – складна, нелінійна й багато в чому не визначена імовірнісна система, що, відповідно, вимагає багатоаспектного й багатовимірного підходу до її аналізу і проектування. Виявлення, визначення та кваліфікація суті кожної складової цієї системи, її місця в організації всього педагогічного процесу є надзвичайно складними завданнями, які не можна вирішити власне педагогічними засобами. Теорія та практика виховання постійно стикаються з проблемою співвідношення реальності (“буття”) з виховними завданнями, з виховними ідеалами, прагненнями. Виховний процес тісно пов’язаний зі станом суспільства, він спирається на реальність, рівень освіченості, умови, у яких живуть суспільство й конкретна людина.

Виховання – це процес соціальний в найширшому розумінні. З усім складним світом навколишньої дійсності людина, яка зростає, входить у безкінечну кількість відносин, кожна з яких незмінно розвивається, переплітається з іншими відносинами, ускладнюється моральним та фізичним дорослішанням самої особистості. Спрямувати цей розвиток та управляти ним – завдання як викладача, так і особистості.

Спробуємо висвітлити зазначену реальність, яка є живильним середовищем для розвитку й розбудови виховних ідей та концепцій. Тим більше, що процеси, які відбуваються сьогодні в Україні, – економічні, політичні, ідеологічні, культурологічні – мають швидкоплинний, змінюваний характер. У сучасному ідеологічному просторі України постійно стикаються інтереси, цінності певних політичних та владних, провладних й опозиційних структур та угруповань, які мають характер протистояння та відкритої боротьби. У такі процеси втягуються якнайширші верстви населення, і серед них молодь. Це перший аспект трансформаційних змін, що відбуваються в суспільстві.

Другим аспектом є зміни у світовому та загальноєвропейському просторі, що також мають тенденцію до багатовимірності: тут стрімко змінюються суспільний напрям діяльності, ринок праці, розширюються комунікації та

інформаційне поле, відбувається вільний рух людей та товарів, уніфікуються системи освіти. У сучасному світі багато економічних, соціальних та культурних явищ існують і розвиваються як мережні, тобто такі, що об'єднуються між собою й ігнорують кордони, особливо політичні й адміністративні.

Україна вже частково стала частиною глобалізаційних процесів, характерних для нинішніх реалій. Вони викликають у людства не лише оптимістичні, а й правомірно песимістичні погляди на такий напрям розвитку, який породжує розрив між людьми: багаті, як люди, так і держави, багатіють, а бідні – біднішають. Великі багатонаціональні й транснаціональні компанії значно сильніші за держави. У Програмі розвитку ООН говориться про те, що багатство 200 найбагатших людей світу перевищує сумарний прибуток держав, де проживає 41% світового населення (2,3 млрд людей). Цей стан екстраполюється на системи освіти та на процеси виховання.

Третій аспект, може, й найважливіший з усіх – це процес реформування й модернізації національної освітньої системи, її модифікації та трансформації. Він тісно пов'язаний з першими двома аспектами, але має й свої складові: зміна підходів до організації освітнього простору, розширення змістового наповнення освіти, її об'єктивізація та варіативність, національна та загальногуманістична спрямованість, підвищення ефективності та якості освіти, внесення інформаційно-комп'ютерної складової, кореляція із загальноєвропейськими та світовими культурно-інформаційними процесами тощо.

Такими є сучасні аспекти становлення та розвитку виховних процесів. Адже все починається спочатку не тільки з народження дитини, а й з того, що ця дитина, підліток, юнак або дівчина приходить щоразу в оновлене і трансформоване суспільство, у нові контексти, які передбачають нові підходи, нові завдання та їх вирішення.

Зазначимо при цьому, що в Україні трансформаційні зміни пов'язані передусім з розвитком громадянського суспільства як всеохоплюючого феномену, як показника та рушійної сили трансформаційних змін. Цей процес поставив перед нами досить гострі питання і проблеми, а саме:

1. Відносини процесів виховання і навчання. Через традицію, яка теоретично розмежувала процеси навчання й виховання, навіть організувала дискусії щодо правомірності висунення тези “виховуюче навчання”, до сьогодні розглядаються дещо відокремлено, як два процеси. Звичайно, не можна їх ототожнювати, проте зараз важливо підходити до модернізаційних змін з позиції єдиного цілісного педагогічного процесу. Такий підхід передбачає насамперед перехід від пріоритетної цінності самого знання до підходу, що спирається на індивідуальний досвід того, хто навчає, на цій основі – до пошуку шляхів формування компетенцій для визначення, орієнтації, стимулювання розвитку тощо.

Сьогодні у світі поширюються нові характеристики знань: широта, універсальність, гнучкість, еволюційність, релевантність. Цим визначаються й характер їх інтерпретації, особливості оволодіння ними, у зв'язку з чим відбувається прискорена відмова від успадкованих канонів та правил, тобто розгляду знання як кінцевого результату процесу навчання, його певної абсолютної цінності. Це, на наш погляд, знання і компетенції щодо громадянського суспільства, прав та обов'язків людини, засад її діяльності. Незважаючи різні організаційні підходи в різних державах щодо включення цих знань до єдиного педагогічного процесу, об'єднуювальним виступає положення про необхідність не лише введення відповідних курсів до змісту освіти (громадянознавство та практичне право), а й насичення всього змісту освіти когнітивними вміннями та компетенціями про право й політику, мораль та їх роль у сучасному світі, про знання сьогоднішнього світу й процедурні вміння застосовувати ці знання.

2. Інша проблема, тісно пов'язана з попередньою, – мета навчально-виховного процесу. Вона є і метою, і певним результатом, оснований на загальноєвропейських та загальносвітових традиціях, регламентованих певними документами, які мають виступати загальнотеоретичними засадами наших виховних програм, концепцій, технологій. Це, насамперед, Конституція України, Декларація і Конвенція про права дитини, Всесвітня декларація про виживання, захист та розвиток зростаючої людини. Проголошені там ідеї та принципи мають принаймні враховуватися при розробці відповідної проблематики. Це ідеї виховання вільної й автономної особистості, яка визнає й усвідомлює свої права й обов'язки в суспільстві; ідеї рівності, свободи, достоїнства, визнання особистістю верховенства Закону; до цих положень сьогодні додаються ідеї підтримки культурних прав (насамперед мовних).

Сьогодні міжнародна спільнота надає значно більшого значення питанням формування обов'язків та відповідальності як новим моральним основам спільного суспільного життя. Виховання толерантності, поваги та врахування прав і свобод іншого належать до засад виховання. Національне виховання в Україні, де національні меншини сьогодні становлять 22% всього населення, має обов'язково спиратися на ідеї виховання толерантності й полікультурності.

3. Третя складова впливу трансформаційних змін на виховний процес – це проблема відносин та взаємовпливів особистості й колективу. Більшість зусиль, уваги та пошуків сьогодні спрямовується на особистість індивіда – його можливості, здатності.

Вивчаючи та опановуючи загальновизнані теорії розвитку особистості, потрібно будувати виховні системи, що спираються на співробітництво, участь, діалог та повагу, на колективізм. Адже розвиток громадянського суспільства будується як взаємодія суб'єктів. Воно складається не стільки з дія-

льності індивідів, скільки із взаємодії груп, об'єднань, закладів, органів місцевого самоврядування, інших суспільних громадських формувань. Це передбачає вивчення, дослідження і втілення в життя програм (проектів, моделей) спільної життєдіяльності молоді та їх взаємодії. Тут у нагоді можуть стати сучасні форми й методи організації молодіжного руху, який в Україні набуває великого значення.

4. Надзвичайно важливі і притаманні саме нашому, українському суспільству, особливо в періоди його зрушень і змін, – виховання і духовність, виховання і мораль. Сьогодні знову й знову підтверджується теза про втрату попередніх ідеалів, про певний вакуум у сфері моралі, духовності. Як видається, це було справедливим для кінця 80-х – середини 90-х рр. ХХ ст., періоду різкого розвінчання цінностей та ідеалів минулого, моральних орієнтирів, багато з яких були визнані міфологічними, штучно створеними. Але сьогодні цей вакуум заповнений прищепленими мас-медіа дуже різними і далеко не кращими взірцями й ідеалами, більш прагматичними, технократично-утилітарними, а інколи й негативного спрямування.

Але потяг до моральних пошуків, загальнолюдських, національних, гуманістичних ідей, кращих вітчизняних духовних традицій закладений у нашому генотипі, і ми наполегливо шукаємо форми й методи зростання особистостей.

Сьогодні гостро стоїть проблема виховання духовності й моральності як світськості чи як долучення до релігії, що в деяких науковців і практиків стає альфою та омегою всього виховного процесу.

Проблема залишається, і її вирішення, на наш погляд, полягає не в загостренні, поляризації прихильників одних чи інших поглядів, а в пошуках шляхів її реалізації відповідно до Конституції, законів України про освіту, проголошених принципів дитиноцентризму в напрямі гармонізації, узгодженості, виваженості підходів на всіх рівнях навчально-виховного процесу і його науково-методичного забезпечення, що передбачає повноцінне висвітлення у ньому всіх основних цінностей та елементів культури.

За оцінками соціолога Є. Головахи, сьогодні в Україні спостерігається формування феномену “аморальної більшості”, яка не визнає чесність та порядність нормами соціальної поведінки, відмовляється від принципів загальнолюдської моралі, якщо вони не пов'язуються з особистим добробутом.

5. П'ята проблема, яка, мабуть, перевершує всі останні й висувається на перше місце, – виховання через мас-медіа, телебачення та інформаційно-комп'ютерні системи. Це надзвичайно потужні засоби впливу на почуття, світосприйняття й поведінку людини. Нинішнє телебачення просто не може не вступати у взаємодію із системою моральних цінностей, що існує в суспільстві. Такий вплив часто є руйнівним, особливо щодо таких загально визнаних етичних категорій і регуляторів поведінки, як сором і совість. Ще одна про-

блема – це телебачення і агресія, яка здатна виробляти в дітей звичку до жахів і байдужість до страждань інших людей, провокувати власну агресивність. До цього треба долучити й комп'ютерні ігри, Інтернет, вільні “прогулянки” підлітків його сайтами.

У цьому контексті необхідна власна громадянська позиція, що включає в себе гостру реакцію на кричущі факти засмічення телебачення грубою порнографією, насиллям, жахами. Але нам потрібні також і серйозні дослідження, які розкривали б механізми, шляхи й методи впливу на особистість, що зростає, засобів масової інформації й телекомунікації, давали б розуміння того, як діють новітні технології і які їх наслідки.

6. Наступна виховна проблема, зумовлена трансформаційними змінами, – це проблема виховання й ринкових відносин, тобто життя в нових умовах, часто непередбачуваних, кризових, загрозливих. Проблема ринку і суспільства стоїть досить гостро не лише в країнах Східної Європи, а й у країнах Європейського Союзу, США у зв'язку з постійними трансформаціями.

Відбувається формування в особистості захисних, превентивних механізмів ставлення до ринкового суспільства, позиції активного втручання, особливо через добровільні асоціації, у виклики ринкового суспільства як відповіді на зміни, за висловом Р. Вебера, що відбуваються в наших суспільствах, і на недоліки наших політичних, економічних, соціальних та культурних структур.

7. До означених проблем додамо й проблему виховання у сім'ї, яка перебуває також у контексті трансформаційних змін: змінюється статус, склад сім'ї, її функції, їх відображення в мас-медіа тощо. Тобто виховання в сім'ї великою мірою сьогодні залежить від загальних соціальних контекстів, як і від безпосередніх умов життя та розвитку людини, що зростає.

До дослідження процесів, що відбуваються в сім'ї, долучаються відносно автономні інституції. Це й інститут сім'ї та молоді, неурядові громадські організації, які дедалі більше займаються підтримкою сім'ї. Консолідація зусиль у цьому напрямі життєво необхідна, особливо через закритість проблематики, специфіку її розгляду, і чим вищий рівень функціональної організованості, тим сильніша потреба особистості в неформальних, нерегламентованих стосунках. Індивідуально-емоційні її потяги виходять за рамки інструментально-організованих. Тобто, крім соціальних, економічних, культурологічних трансформаційних змін, що відбуваються в Україні і виступають як об'єктивні щодо ставлення до виховного процесу, у самому вихованні існують постійні трансформації суб'єкта виховного процесу, які мають, крім наявних, усвідомлених педагогами змін, свої латентні, неусвідомлені, стихійні, що становлять неабияку складову загальновиховного процесу.

Висновки. Оскільки існує така велика різноманітність умов та учасників виховного процесу, при визначенні й прийнятті суспільством мети вихо-

вання кожен педагог, науковець мають знайти свою стежку, що веде до виховання громадянина відкритого суспільства. Адже це суспільство не можна побудувати – його можна виростити в собі, сформувавши творче, критичне мислення. Ообистість, здатна до судження, аналізу, творчості, на думку Ю. Габермаса, є перспективою й метою всієї соціальної, освітньої, правової політики як основної передумови розширеної форми демократії.

Поєднання зусиль, допомога науковців у теоретичному обґрунтуванні, більш життєва й практична спрямованість академічних пошуків, намагання знайти (спираючись на практику) відповіді на виклики часу – такий плідний шлях у важкому, багатогранному процесі – процесі виховання майбутніх та сьогоднішніх громадян України.

На виховному полі України наявний і ініційований громадськими та недержавними організаціями досвід впровадження новітніх технологій підтримки молоді, корекції та стимулювання практичної діяльності.

Література

1. Зюбин Л.М. Подросток и время / Л.М. Зюбин // Профессиональное образование. – 2000. – № 4. – С. 12–17.
2. Зезюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зезюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
3. Іванчук М.Г. Інтегрований характер формування моральних якостей особистості молодшого школяра / М.Г. Іванчук // Педагогіка і психологія АПН України. – 2000. – № 1. – С. 78–83.
4. Кушнір М. Технології індивідуального навчання / М. Кушнір, Л. Липова, С. Ренський // Рідна школа. – 2001. – № 8. – С. 16–19.
5. Легенький Г.И. Цель и способы воспитания / Г.И. Легенький. – М. : Педагогика, 1990. – 163 с.
6. Огородник Л. Становлення системи громадянського виховання в умовах української державності / Л. Огородник // Проблеми освіти. – К., 2001. – Вип. 26. – С. 62–67.

РОЖНОВА Т.Є.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ПТНЗ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність теми дослідження зумовлена радикальними соціально-політичними й економічними реформами в Україні, що вимагають впровадження нових механізмів в управлінні ПТНЗ, організації та здійсненні професійно-технічної освіти громадян, що дасть змогу адаптувати підготовку фахівців до умов ринкової економіки.

Формування профтехосвіти в умовах адміністративно-командної системи управління, централізації її планування призвели до перекосів у професій-